Nr 106.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående försäljning av Karlbergs kungsgård m. m.; given Stockholms slott den 26 mars 1915.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över lantförsvarsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen medgiva,

att den nu å Karlbergs kungsgård förlagda krigsskolan må å tid, som framdeles bestämmes, förläggas till Järvafältet,

att den av krigsskolan nu disponerade marken — Karlbergs kungsgård och den därunder lydande s. k. Solnaskogen samt det till krigsskolan upplåtna området av lägenheten Stenbrottet — må, i den ordning och med de undantag, som framdeles kunna varda av Kungl. Maj:t och riksdagen bestämda, försäljas,

att av de inflytande försäljningsmedlen må tagas i anspråk dels 1,300,000 kronor för vissa i statsrådsprotokollet närmare angivna markförvärv till Järvafältet, dels ock det belopp, som framdeles kan av riksdagen beviljas till uppförande å nämnda fält av nytt etablissemang för krigsskolan,

att återstående försäljningsmedel må, på sätt Kungl. Maj:t och riksdagen framdeles bestämma, disponeras huvudsakligen för lantförsvarets behov, samt

att, i mån av behov, de medel, som erfordras till gäldande av kostnaderna för nämnda markförvärv till Järvafältet, högst 1,300,000 kronor, må efter Kungl. Maj:ts beprövande av arméförvaltningen eller statskontoret förskjutas av tillgängliga medel.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

B. B. E. Mörcke.

Utdrag av protokollet över lantförsvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 26 mars 1915.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden HASSELROT,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Efter gemensam beredning inom lantförsvars- och jordbruksdepartementen anhöll chefen för förstnämnda departement, statsrådet Mörcke, att få underställa Kungl. Maj:ts prövning frågan angående inköp av vissa egendomar i och för utvidgning av det s. k. Järvafältet ävensom om försäljning av Karlbergs kungsgård samt yttrade därvid följande:

Beslut angående anskaffande av nytt övningsfält för truppförbanden i Stockholm.

»Sedan Kungl. Maj:t uppdragit åt en kommitté att, bland annat, avgiva förslag å sådan i Stockholms närhet belägen plats, som, under förutsättning att Ladugårdsgärdet i framtiden icke komme att användas såsom övningsområde för de i Stockholm förlagda truppförbanden, kunde anses lämplig såsom övningsfält för desamma, inkom denna kommitté den 19 maj 1903 med betänkande i ämnet och föreslog därvid

såsom lämpligt sådant övningsfält ett område sträckande sig från Brunnsvikens strand västerut och norrut till sjöarna Ravaln och Översjön. Vid Brunnsviken och i trakten därintill tänkte kommittén sig de flesta kasernetablissemangen för stockholmstrupperna förlagda. De nordvästra delarna av fältet — vilket sedermera blivit kallat Järvafältet — avsåg kommittén i främsta rummet för artilleriets skjutövningar samt upplyste, att dessa trakter tillhörde egendomen Säby och de under Edsberg lydande gårdarna Väsby, Bög och Knista. Kommittén föreslog, att dessa och andra fastigheter skulle för kronans räkning inköpas, samt beräknade kostnaderna för Järvafältets anordnande till övningsfält och anläggande därstädes av skjutbanor till 4,000,000 kronor.

I proposition (nr 114) till 1905 års lagtima riksdag anslöt Kungl. Maj:t sig i huvudsak till kommitténs förslag samt hemställde, bland annat, om riksdagens medgivande, *att* två närmare angivna områden av norra Djurgården måtte få kronan avhändas, *att* av de genom försäljning inflytande medlen finge användas högst 4,000,000 kronor till förvärvande av den mark, som jämte vissa kronan tillhöriga egendomar av Kungl. Maj:t ansågs böra ingå i övningsfältet, till ersättningar åt boställshavare, arrendatorer och andra personer för mistad besittningsrätt till jord, som för detta ändamål avstodes, m. m., samt till anläggande av skjutbanor, fältets dränering och ordnande i övrigt, i den mån medel härtill kunde av nämnda summa erhållas, *att* vad som efter nämnda 4,000,000 kronor och vissa andra angivna utgifter — däribland för ordnande av gator och allmänna platser å de till försäljning avsedda områdena — bleve övrigt av de genom försäljningarna inflytande medlen måtte tilläggas lantförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål, *samt att*, i mån av behov, de medel, som i första hand erfordrades för inköp av mark till övningsfältet m. m., till ersättningar åt enskilde och till bestridande av kostnaderna för ordnandet av gator och allmänna platser, finge efter Kungl. Maj:ts beprövande av tillgängliga medel förskjutas.

Enligt det vid nämnda proposition fogade utdraget av statsrådsprotokollet uttalade dock vid ärendets föredragning dåvarande chefen för lantförsvarsdepartementet tvivel om, huruvida beloppet 4,000,000 kronor vore för angivna ändamålen tillräckligt, samt förklarade dessutom, att det ej på förhand borde bestämmas, vilka egendomar, som skulle inköpas, utan borde Kungl. Maj:t tillerkännas rätt att efter hand besluta om lämpliga fastigheters inköpande.

Riksdagen förklarade sig icke hava något att erinra mot anordnande av ett nytt övningsfält på sätt Kungl. Maj:t föreslagit och biföll Kungl. Maj:ts ovanberörda hemställan.

Förslag om inköp av egendomen Säby.

Redan uti skrivelse den 23 februari 1906 anmälde den s. k. Ladugårdsgärdeskommissionen, att kommissionen med ägaren av Säby avtalat om egendomens inköpande för kronans räkning för ett pris av 350,000 kronor. Kommissionen ansåg förvärvandet av denna egendom vara nödvändigt med hänsyn till artilleriets övningar i fältskjutning men förklarade däremot, att de under Edsberg lydande gårdarna Väsby, Bög och Knista kunde för ändamålet undvaras och i allt fall icke borde ifrågakomma till inköp, förr än det för dem fordrade priset högst betydligt nedsattes.

Kommissionens förevarande framställning föranledde emellertid icke till någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Frågan rörande Järvafältets utvidgning enligt den ursprungliga planen vilade härefter till början av år 1913, då chefen för fjärde arméfördelningen gjorde framställning om inköp av egendomen Säby, vilken erfordrades för övningsfältets rationella utnyttjande, särskilt för artilleriet, och kunde förvärvas för jämförelsevis gott pris.

Med anledning härav meddelade arméförvaltningens fortifikationsdepartement i skrivelse den 19 februari 1913, att då förvärvandet av ifrågavarande egendom syntes av flera skäl önskvärt, departementet redan med ägaren inlett underhandlingar därom samt den 31 januari 1913, under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande före den 1 juli samma år, avslutat kontrakt om inköp av egendomen för 450,000 kronor. Departementet upplyste därjämte, att den sålunda villkorligt inköpta egendomen omfattade tillhopa 665,9 hektar, varav 247,7 hektar åker, 18,7 hektar äng och 330,9 hektar skogs- och hagmark. Med hänsyn till arealen och egendomens läge ansåg departementet den betingade köpeskillingen ej vara för hög utan skälig och tillstyrkte därför chefens för fjärde arméfördelningen framställning.

Fråga angående förflyttning av krigsskolan å Karlberg.

Emellertid hade under tiden fråga uppstått om förflyttning av krigsskolan från Karlberg till annan plats samt om ändrad disposition av Karlbergs kungsgård. Frågans upptagande påskyndades av det förhållande, att mark från kungsgården tid efter annan upplåtits till statens järnvägar, i följd varav och då även för framtiden sådana markupp-

låtelser för järnvägsdriftens behöriga upprätthållande äro att motse, återstående område av kungsgården bliver alldeles otillräckligt för krigsskolan. Redan år 1909 anförde dåvarande chefen för krigsskolan, att efter överlämnandet till järnvägsstyrelsen av ett då ifrågasatt område krigsskolans verksamhet ej längre skulle kunna upprätthållas å dess nuvarande förläggningsplats och att en flyttning av krigsskolan till annan plats måste bliva följden av realiserandet av järnvägsstyrelsens planer på den Karlbergs kungsgård tillhörande marken. Och då järnvägsstyrelsen i underdånig skrivelse den 20 december 1912 gjorde framställning om viss markupplåtelse från kungsgården för utförandet av erforderliga utvidgningsarbeten för statens järnvägar samt av en skrivelsen bilagd karta tillika framgick, att ytterligare mark från kungsgården komme att tagas i anspråk för framtida bangårdsutvidgning och spårförbindelse till en godsbangård å Kungsholmen, anförde den nuvarande chefen för krigsskolan i underdånig skrivelse den 11 februari 1913, att enligt dessa planer skulle omkring hälften av krigsskolans park och en avsevärd del av exercisplatsen berövas skolan och dessutom användningen av den nuvarande skjutbanan såväl som anläggningen av en ny bana inom krigsskolans område omöjliggöras, varjämte tillträdet till och användningen av krigsskolans viktigaste övningsområde, Solnaskogen, i högst väsentlig grad skulle försvåras, i vissa hänseenden omöjliggöras. Några nya möjligheter att på ett tillfredsställande sätt bedriva krigsskolans verksamhet inom det stympade område, som skulle återstå för densamma, sedan de föreliggande järnvägsplanerna bragts till utförande, hade icke framträtt. Krigsskolan syntes därför stå inför utsikten att inom ej långt avlägsen framtid på grund av lokala förhållanden ej längre kunna fullt motsvara sin uppgift, därest icke i tid en förflyttning av krigsskolan till en för dess verksamhet i alla hänseenden lämplig plats verkställdes eller utvidgning av krigsskolans nuvarande område åt annat håll kunde ske. Chefen för krigsskolan hemställde därför om vidtagandet av erforderliga åtgärder i angivet syfte.

Med hänsyn till vad sålunda förekommit, ansåg dåvarande departementschefen ytterligare utredning i ärendet önskvärd samt anmodade därför den 22 februari 1913 arméförvaltningens artilleri-, fortifikations- och civila departement att inkomma dels med yttrande, huruvida Järvafältet efter föreslagen utvidgning med egendomen Säby bleve ur alla synpunkter fullkomligt tillräckligt för samtliga Stockholms garnison

tillhöriga truppförband, så att jämväl Svea artilleriregemente kunde därstädes bedriva alla sina skjutövningar, samt huruvida det av riksdagen i skrivelse den 26 april 1911 (nr 58) ifrågasatta avyttrandet av vissa vid Brunnsviken belägna delar av Järvafältet genom inköpet av Säby underlättades eller icke, dels ock med yttrande, huruvida krigsskolan kunde beredas plats inom de föreslagna gränserna för Järvafältet, och varest i sådant fall område för densamma kunde erhållas.

Härigenom sammanknötos frågorna om Järvafältets utvidgning och om krigsskolans förflyttning.

Artilleri-, fortifikations- och civila departementens skrivelse den 8 mars 1913.

Uti skrivelse den 8 mars 1913 besvarade artilleri-, fortifikations- och civila departementen förenämnda av departementschefen framställda frågor. Efter anförandet av vissa yttranden i det den 19 maj 1903 avgivna kommittébetänkandet, enligt vilka trakten Spånga—Ravaln skulle erbjuda bästa tillfällen till artilleriskjutövningar, framhöll därvid artilleridepartementet, att så länge de under Edsberg lydande gårdarna Väsby, Bög och Knista icke inginge i övningsfältet, stode de såsom de väsentligaste ansedda skjutområdena icke till förfogande. Genom inköpet av Säby möjliggjordes otvivelaktigt artilleriskjutövningar av olika slag på övningsfältet, under förutsättning likväl att ännu ej inköpta delar av Hästaområdet ävensom nordöstra delen av Barkarbyområdet förvärvades. Så länge emellertid kronan ej vore tillförsäkrad de från början avsedda skjutriktningarna i nordlig riktning från artilleriställningar i trakterna Spånga—Järfälla och Hästa—Järfälla, kunde departementet ej anse, att Svea artilleriregementes *alla* skjutövningar skulle kunna verkställas på Järvafältet, utan måste fortfarande, ehuru i mindre utsträckning än förut, anlitas såväl Marma skjutfält som annan, mot ersättning tillfälligtvis upplåten, mark. Ehuru Positionsartilleriregementets skjutövningar icke berörts i den till departementen ställda skrivelsen, ansåge sig artilleridepartementet dock böra framhålla, att dessa övningar medförde större risk än fältartilleriets för kringliggande trakt på grund därav, att projektilerna innehölle ganska stora brisanta sprängladdningar, varför ock särskilt stor försiktighet med dem måste iakttagas. Med angivna förbehåll ansåge sig artilleri- och fortifikationsdepartementen kunna jakande besvara frågan, huruvida övningsfältet efter inköp av egendomen Säby bleve tillräckligt för samtliga Stockholms garnison tillhörande truppförband.

Beträffande frågan, huruvida avyttrandet av vissa vid Brunnsviken belägna delar av övningsfältet genom inköpet av Säby underlättades eller icke, förklarade sig samtliga departementen, under åberopande av

särskilda skäl, icke kunna annat än på det allvarligaste avstyrka avyttrandet av några dylika områden.

Vidkommande frågan om plats för krigsskolan å Järvafältet anförde departementen, att inköpet av egendomen Säby möjliggjorde beredandet därav, dock icke å någon del av egendomens område, enär krigsskolans förläggning därstädes skulle verka hinderligt för artilleriövningar. Men fältets tillökning med nämnda område gjorde, att en del av det övriga fältet, så belägen, att den ej berördes av vare sig artilleri- eller andra truppförbands skjutövningar, skulle kunna för krigsskolan avstås. En så belägen plats hade departementen och arméfördelningschefen funnit å det öster om järnvägen till Uppsala belägna och till en del av Edsviken norr om Ulriksdal gränsande området. Där kunde de för krigsskolan erforderliga byggnaderna få ett lämpligt läge med tillgång till Edsviken och åt krigsskolans elever beredas ett lämpligt övningsområde, varöver krigsskolan kunde få ensam förfoga, jämte det skolan naturligtvis skulle äga att för övningar begagna det stora fältet.

Fortifikationsdepartementets skrivelse den 22 november 1913.

Frågan om Säbyköpet, som nu ytterligare utvidgats genom det av artilleridepartementet uttryckta behovet av jämväl egendomarna Väsby, Bög och Knista, blev emellertid icke avgjord inom den för köpekontraktets bestånd bestämda tiden, den 1 juli 1913. Härom gjorde fortifikationsdepartementet anmälan i underdånig skrivelse den 22 november 1913, därvid departementet tillika meddelade, att departementet inlett förnyade underhandlingar med ägaren till Säby och jämväl med särskilda representanter för ägaren till gårdarna Väsby, Bög och Knista, vilka underhandlingar lett därtill, att nytt köpeavtal, under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande, avslutats den 21 april 1913 om inköp av Säby med underlydande fastigheter för 464,937 kronor 50 öre, samt att under enahanda förbehåll avtal ingåtts den 28 juli 1913 med Edsbergs fastighetsaktiebolag om köp av egendomarna Bög, Knista med däri inbegripna lägenheten Pomern och Väsby för 530,000 kronor med tillträdesrätt för kronan av samtliga egendomarna den 14 mars 1914, men skulle kontrakten återgå, om ej Kungl. Maj:ts godkännande då vunnits; dock hade nämnda fastighetsbolag förklarat sig villigt vidhålla försäljningen till den 14 juli 1914 mot erhållande av ränta å köpeskillingen från den 14 nämnda mars, varemot kronan skulle åtnjuta inkomsterna av fastigheterna under motsvarande tid.

Enligt uppgift av arbetschefen vid rikets allmänna kartverk innehölle fastigheterna Väsby, Bög och Knista tillhopa 554,7 hektar eller

i åker, äng, trädgård och tomter 151,3 hektar, skogsmark, backar, mossar, vägar m. m. 388,4 hektar samt del av sjön Ravaln 15 hektar.

Under framhållande därav, att behovet av omförmälda egendomar för Järvafältets utökning vore ådagalagt redan av kommittébetänkandet den 19 maj 1903 och vidare genom artilleri-, fortifikations- och civila departementens ovannämnda skrivelse den 8 mars 1913, och efter att ytterligare hava framhållit samma behov, numera ökat genom krigsskolans förflyttning till Järvafältet, hemställde fortifikationsdepartementet, att Kungl. Maj:t måtte *dels* vidtaga åtgärder för beredandet av tillgångar till belopp av 1,250,000 kronor för inköp av nämnda fastigheter och annan till desamma och till förut av kronan inköpta områden gränsande mark (varmed avsågs områden vid Barkarby och Kyrkbyn samt ännu icke inköpta, från Hästa nr 1 och 2 avsöndrade tomter) för att tilläggas övningsfältet, varvid fortifikationsdepartementet ville till Kungl. Maj:ts bedömande framställa, huruvida icke erforderliga tillgångar kunde beredas genom vederlag för mark vid Karlberg, som komme att frånntagas krigsskolan, *dels* godkänna berörda köpekontrakt samt bemyndiga fortifikationsdepartementet att fullfölja köpeavtalen, *dels ock* förordna, att de inköpta fastigheterna skulle tilläggas Järvafältet.

Infordrande av ytterligare utredning.

Då ytterligare utredning i ärendet ansågs erforderlig, anmodade dåvarande departementschefen i särskilda skrivelser den 27 december 1913

dels inspektören för artilleriet att avgiva yttrande, huruvida genom ifrågavarande markförvärv de till fjärde arméfördelningen hörande artilleritruppförbandens ävensom Upplands artilleriregementes skjutövningar över huvud kunde förläggas till Järvafältet, samt, för den händelse så skulle vara förhållandet, huruvida artilleriets nuvarande skjutfält vid Marma vidare behövde tagas i anspråk för artilleriets räkning,

dels ock fortifikationsdepartementet att, efter inhämtande av yttrande från inspektören för militärläroverken angående behovet av att till annan plats förflytta krigsskolan å Karlberg ävensom beträffande omfattningen av de vid en dylik förflyttning för krigsskolan erforderliga markförvärv och byggnader, inkomma med utredning, huruvida de medel, som vid en upplåtelse för annat statsändamål, respektive försäljning av krigsskolans nuvarande områden vid Karlberg, kunde beräknas inflyta, komme att bliva tillräckliga icke blott för nödiga markförvärv för krigsskolan å dess nya förläggningsort utan jämväl för uppförandet därstädes av de för skolan erforderliga byggnader.

Artilleri-inspektörens skrivelse den 3 januari 1914.

Uti skrivelse den 3 januari 1914 anförde inspektören för artilleriet, att genom förvärvandet av egendomen Säby och gårdarna Knista, Bög och Väsby samt, såsom vore föreslaget, vissa delar, som söderifrån sköte in mellan Säby och det nuvarande övningsfältet, ävensom av de inom detta belägna, ännu icke inköpta Hästatomterna, övningsfältet kunde utnyttjas såsom skjutfält för artilleriet. Markförvärvet i fråga vore emellertid alldeles nödvändigt härför, ty områdena öster om Barkarby samt öster och norr om Kyrkbyn vid Järfälla ävensom Hästatomterna ginge så långt in i övningsfältet, att man icke kunde undvika att skjuta över desamma, om skjutning skulle äga rum norrut från höjderna vid Barkarby och Hjulsta eller från övningsfältets östra delar mot Säby. Utan möjligheter att utföra skjutningar från dessa platser i angivna riktningar kunde övningsfältet ej lämpligen utnyttjas såsom skjutfält för artilleriet. Förvärvades däremot dessa områden, ansåge inspektören, att man med fältartilleriets truppförband kunde utföra alla de skjutningar, som erfordrades. Vad positionsartilleriets skjutövningar beträffade, utfördes dessa ofta på så stora avstånd och under sådana förhållanden, att de icke alla lämpligen kunde förläggas till Järvafältet, utan måste försiggå å Marma, som vore det enda skjutfält, där skjutningar kunde utföras på en skottlinje av 9,000 meter, vilket avstånd vore ovillkorligen nödvändigt för inskjutning av kanoner, under det man såväl å Järvafältet som å övriga skjutfält vore begränsad till skottvidder på omkring 3,500 meter eller undantagsvis något mera. Marma skjutfält behövde därför allt framgent tagas i anspråk för artilleriets räkning, och positionsartilleriets skjutningar borde till stor del fortfarande förläggas dit, även om vissa av desamma kunde äga rum å Järvafältet. Inspektören ansåge alltså, att om Järvafältet utvidgades enligt det föreliggande förslaget, Svea artilleriregemente skulle där kunna utföra alla sina skjutningar, vilket naturligtvis även skulle vara fallet med Upplands artilleriregemente, för så vitt tiderna för skjutningarnas utförande kunde på lämpligt sätt fördelas mellan regementena, ty man kunde ej förutsätta, att bägge regementena samtidigt skulle kunna utföra sina skjutningar därstädes. Men genom en dylik tidsindelning komme regementena att inkräkta på varandras övningstider, vilket särskilt under repetitionsövningarna vore menligt. Härtill komme, att för Upplands artilleriregemente fordrades förläggning till Järvafältet under skjutningsperioden. Inspektören ansåge därför fördelaktigast, att endast en del av Upplands artilleriregementes skjutningar beräknades framdeles bliva förlagda till Järvafältet, under det att de övriga fortfarande förbleve å Marma.

Inspektören för militärläroverken om behovet av krigsskolans förflyttning.

Med skrivelse den 22 januari 1914 överlämnade fortifikationsdepartementet ett av inspektören för militärläroverken den 13 i samma månad avgivet yttrande, däruti nämnde inspektör förklarade, att något omedelbart förestående behov att flytta krigsskolan från Karlberg ej förelåge, men att sådant dock snart nog kunde uppstå. Det vore ej heller uteslutet, utan fastmer torde det böra förutses, att statens järnvägar framdeles komme att göra större intrång på krigsskolans område ävensom att stadens utveckling åt detta håll säkerligen komme att giva krigsskolans områden vid Karlberg så stort värde, att en förflyttning även av detta skäl kunde bliva önskvärd. Inspektören för militärläroverken ansåge således, att inom en ej alltför avlägsen framtid det kunde bliva erforderligt att flytta krigsskolan från Karlberg och att i sådant fall förflyttningen närmast borde tänkas äga rum till Järvafältet, närmare angivet till den del av övningsfältet, som låge norr om Ulriksdal. Detta borde redan nu beaktas, då möjlighet till utvidgning av övningsfältet på rimliga villkor förefunnes, vilken utvidgning i händelse av krigsskolans förflyttning bleve synnerligen önskvärd och med hänsyn till skolans behov av plats för sina särskilda övningar nödvändig. Ett enligt nuvarande plan utvidgat övningsfält komme dock att lämna erforderligt utrymme även för dessa övningar. I avseende å behovet av byggnader komme att erfordras först minst lika mycket av bostads- och undervisningslokaler, som krigsskolan för närvarande disponerade, men därutöver även bostadslokaler för den lärar- och befälspersonal, som på grund av det avlägsna läget ej längre lämpligen skulle kunna bo i Stockholm.

Fortifikationsdepartementets skrivelse den 22 januari 1914.

För egen del anförde fortifikationsdepartementet i sin förenämnda skrivelse den 22 januari 1914, att det nu till skolans förfogande befintliga området torde vara för litet och i allt fall det minsta möjliga. Det syntes icke lämpligt, att krigsskoleelevernas övningar på grund av ett redan nu synnerligen knappt utrymme icke skulle kunna bedrivas på ett fullt rationellt sätt. De av inspektören för militärläroverken berörda förhållanden komme otvivelaktigt snart nog och tidigare än inspektören möjligen tänkt att verka därhän, att krigsskolans fortsatta förläggning å Karlberg vore både oklok och från statssynpunkt i dubbelt avseende ändamålslös. Om nämligen krigsskolan och statens järnvägar fortfarande skulle konkurrera om mark och trängas med varandra å Karlbergs begränsade område, bleve båda lidande och varken skolans eller järnvägarnas intressen kunde fullt tillgodoses. Därför ansåge ock fortifikationsdepartementet det vara av synnerlig vikt att icke lämna

obegagnat det gynnsamma tillfälle, som nu erbjöde sig att kunna tillgodose krigsskolans behov av annan lämplig förläggningsplats och ett tillräckligt övningsområde. Det område, delvis gränsande till Edsviken vid Ulriksdal, som enligt fortifikationsdepartementets förslag skulle tillkomma krigsskolan ensamt såsom handövningsfält och som icke inskränktes av någon skjutbaneanläggning, kunde utsträckas till omkring 120 hektar, vartill sedan komme den för skolan beaktansvärda fördelen att dessutom hava tillgång till Stockholmsgarnisonens gemensamma övningsfält och skjutbanor; detta allt under förutsättning, att de av fortifikationsdepartementet i dess underdåniga skrivelse den 22 november 1913 anmälda fastighetsköpen godkändes.

Uppförandet av ett nytt etablissemang för krigsskolan hade av arkitekten Erik Josephson, som tagit del av vad inspektören för militärläroverken anfört i fråga om erforderligt utrymme för undervisnings- och bostadslokaler, beräknats till en kostnad av omkring 2,500,000 kronor. I sin förberörda skrivelse den 22 november 1913 hade fortifikationsdepartementet beräknat för markförvärv 1,250,000 kronor. Lades härtill den av arkitekten Josephson beräknade byggnadskostnaden, bleve det belopp, som erfordrades, 3,750,000 kronor.

För att utröna, huruvida för gäldandet av nämnda belopp de medel, som kunde beräknas inflyta för krigsskolans nuvarande områden vid Karlberg, komme att bliva tillräckliga, hade fortifikationsdepartementet låtit genom sakkunniga, majoren vid fortifikationen A. G. Norinder, kaptenen vid väg- och vattenbyggnadskåren Ingemar Peterson och byggmästaren N. P. Althin, värdera nämnda områden. Enligt deras utlåtande hade ifrågavarande områden ett värde av 9,475,000 kronor, sålunda vida överstigande det belopp, som för egendomsköpen och ett nytt krigsskoleetablissemang erfordrades. Mot värderingsmännens utlåtande hade fortifikationsdepartementet icke något att erinra, och ansåge departementet på anförda skäl det ej kunna befaras, att värderingsmännens slutsumma vore för hög. Fastmera kunde antagas, att vid försäljning ett högre belopp skulle erhållas.

Giltighetstiden för kontraktet ang. egendomen Säby utsträckes; ytterligare utredning ang. försäljning av Karlberg infordras.

Då frågan om inköpet av egendomen Säby enligt det villkorliga köpeavtalet av den 21 april 1913 icke blev avgjord inom den i kontraktet för köpets giltighet bestämda tiden, underhandlade fortifikationsdepartementet om förlängning av giltighetstiden; och medgav säljaren densammas framflyttning till den 1 juli 1914 mot erhållande av 5 % årlig ränta under den förlängda tiden å köpeskillingen, vilken sålunda ökades till 471,718 kronor 75 öre. Härom avslöts kontrakt den 5 mars 1914. Sedan fortifikationsdepartementet härom gjort anmälan

till chefen för lantförsvarsdepartementet, anmodade denne i skrivelse den 31 i samma månad arméförvaltningens fortifikations- och civila departement att, därest departementen ansåge Karlbergs kungsgård böra kronan avhändas, inkomma med utredning och förslag i ämnet.

Arméförvaltningens fortifikations- och civila departements yttrande den 7 april 1914 ang. försäljning av Karlberg.

Till åtlydnad härav inkommo nämnda departement den 7 april 1914 med den begärda utredningen. Under åberopande av vad fortifikationsdepartementet uti förenämnda skrivelse den 22 januari 1914 anfört i fråga om krigsskolans förflyttning, förklarade sig därvid departementen anse, att om krigsskolan flyttades från Karlbergs kungsgård, den av skolan disponerade marken, nämligen utom själva kungsgården jämväl den därunder lydande s. k. Solnaskogen samt det område av lägenheten Stenbrottet, som genom kungl. brev den 12 december 1913 upplåtits till krigsskolan såsom ersättning för beredandet av byggnadsplats för statens järnvägars kontorsbyggnad vid Tomteboda, borde av Kungl. Maj:t och kronan försäljas. Från försäljningen syntes böra undantagas de delar av marken, vilka kunde erfordras för statens järnvägar, som dock borde därför utgiva skälig ersättning till lantförsvaret. I vad mån jämväl befintliga byggnader skulle försäljas, ansåge departementen icke nu kunna avgöras. I varje fall syntes själva slottsbyggnaden, även om densamma icke komme att användas för något särskilt statsbehov, icke böra avyttras utan jämte lämpligt tomtområde bibehållas såsom ett historiskt minnesmärke. Av de övriga byggnaderna borde de, som ej komme till användning för statens räkning, försäljas under villkor, att de bortflyttades från byggnadsplatsen. Det syntes nämligen departementen vara i ekonomiskt avseende mera fördelaktigt att försälja marken såsom tomter för bostadshus än att fästa huvudvikten vid befintliga, för annat ändamål avsedda byggnader. Men med sådan dispositionsplan kunde något avsevärt pris ej beräknas för byggnaderna. I det av de utav fortifikationsdepartementet anlitade sakkunniga beräknade saluvärdet å kungsgårdens mark, 9,475,000 kronor, hade icke inräknats förberörda till krigsskolan upplåtna del av lägenheten Stenbrottet, men väl däremot byggnadsplatsen för statens järnvägars kontorsbyggnad vid Tomteboda. Även om nämnda del av Stenbrottet icke hade samma värde som berörda byggnadsplats, ansåge departementen, som funne de av de sakkunniga angivna värdena snarare för låga än för höga, att det av de sakkunniga angivna pris borde vid beslut om försäljning bestämmas såsom minimipris.

Försäljningen av kungsgårdens områden borde, fortsatte departementen, taga sin början omedelbart efter det flyttningen av krigsskolan

försiggått, så att de stora värden, som skolans nuvarande områden representerade, ej måtte ligga såsom dött kapital utan på ett ekonomiskt fördelaktigt sätt tillgodogöras. För den skull borde förberedande åtgärder härför i tid vidtagas, så att formella hinder för försäljningens igångsättande, så snart skolan flyttats, ej måtte förefinnas. Departementen ville därför underställa Kungl. Maj:ts prövning, huruvida icke frågan om krigsskolans förläggning till annan plats och i sammanhang därmed frågan om försäljning av de till Karlbergs kungsgård hörande områden redan nu borde upptagas.

Mot det av fortifikationsdepartementet förut under förutsättning av inköp utav Säby med flera egendomar avgivna förslag till skolans förläggning å Järvafältet å det norr om Ulriksdals kungsgård med gräns mot Edsviken belägna området förklarade sig civila departementet ej hava något att erinra.

Såsom förberedande åtgärd för försäljning av Karlbergsområdena ansåge departementen, att proposition därom borde till riksdagen avlåtas.

Beträffande dispositionen av de belopp, som genom försäljningen inflöte, ansåge departementen, att därav borde, på sätt i chefens för lantförsvarsdepartementet skrivelse den 27 december 1913 förutsatts och i fortifikationsdepartementets skrivelse den 22 januari 1914 omförmälts, få användas vad som erfordrades för ytterligare markförvärv för Järvafältet och för uppförandet av erforderliga byggnader för krigsskolan, tillsammans beräknat till 3,750,000 kronor, samt att därutöver inflytande försäljningsmedel borde efter avdrag av försäljningskostnader ingå till den under statskontorets förvaltning ställda fond, benämnd lantförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål. De medel, som erfordrades för nyssberörda markförvärv, borde förskjutas av statskontoret för att framdeles ersättas av försäljningsmedlen.

Departementen, som förutsatte, att Kungl. Maj:t, sedan frågan om försäljningen blivit avgjord, ville om utförandet därav särskilt förordna, ansåge sig dock redan nu böra såsom sin mening uttala, att stadsplan och tomtindelning av områdena borde förut uppgöras, samt att försäljningen borde ske tomtvis och anförtros antingen åt Djurgårdskommissionen eller under fortifikationsdepartementets överinseende åt särskild försäljningsman.

Vad anginge uppförandet å Järvafältet av nytt etablissemang för krigsskolan, ansåge departementen denna fråga böra framdeles underställas Kungl. Maj:ts och riksdagens prövning, sedan definitivt beslut om skolans flyttning från Karlberg blivit fattat.

I anslutning till vad sålunda anförts, hemställde fortifikations- och civila departementen, att proposition måtte avlåtas till riksdagen.

Domänstyrelsens yttrande den 22 april 1914.

Uti infordrat underdånigt utlåtande den 22 april 1914 förklarade sig domänstyrelsen icke hava något att erinra mot den ifrågasatta försäljningen av Karlberg, men ansåg, att köpeskillingarna för de delar av den s. k. Solnaskogen och lägenheten Stenbrottet, som komme att försäljas, borde tillgodoföras domänfonden.

Proposition till 1914 års senare riksdag.

Vid ärendets föredragning inför Kungl. Maj:t den 14 maj 1914 anslöt sig föredragande departementschefen i huvudsak till vad myndigheterna anfört rörande såväl de ifrågasatta markförvärven som krigsskolans förflyttning till Järvafältet och försäljning av de för närvarande åt skolan upplåtna markområdena. Beträffande dispositionen av de köpeskillingar, vilka komme att inflyta för de delar av Solnaskogen och lägenheten Stenbrottet, som skulle försäljas, förklarade departementschefen sig hava, efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet, kommit till den åsikten, att med hänsyn till de stora krav, som lantförsvaret för närvarande ställde på statsverket, domänfonden icke lämpligen borde tillgodoföras mera av ifrågavarande försäljningsmedel än som utgjorde det kapitaliserade värdet av de inkomster, som domänfonden hittills årligen haft av nyssnämnda delar av Solnaskogen och lägenheten Stenbrottet. Då dessa inkomster utgjort 1,435 kronor för år 1912 och 1,730 kronor för år 1913, skulle således domänfonden, om hänsyn toges till sistnämnda inkomstbelopp, ej tillgodoföras mera än 43,250 kronor.

I anslutning till departementschefens, av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan föreslog Kungl. Maj:t uti proposition den 14 maj 1914 (nr 75) riksdagen medgiva,

att den nu å Karlbergs kungsgård förlagda krigsskolan finge å tid, som framdeles bestämdes, förläggas till Järvafältet,

att den av krigsskolan nu disponerade marken — Karlbergs kungsgård och den därunder lydande s. k. Solnaskogen samt det till krigsskolan upplåtna området av lägenheten Stenbrottet — finge — med undantag av de delar därav, vilka med därå befintliga byggnader borde enligt Kungl. Maj:ts beprövande bibehållas för visst ändamål eller som funnes böra överlåtas till statens järnvägar — kronan på det sätt avhändas, att därav kostnadsfritt upplätes de delar, som enligt en blivande stadsplan erfordrades till gator, torg och allmänna platser även-

som angränsande vattenområde, samt att de återstående delarna försåldes i den ordning, Kungl. Maj:t bestämde,

att av de inflytande försäljningsmedlen finge icke blott gäldas kostnaderna för själva försäljningen och utgifterna för ordnandet av gator, torg och allmänna platser utan även tagas i anspråk dels 1,275,000 kronor för vissa i statsrådsprotokollet närmare angivna markförvärv till Järvafältet, dels ock det belopp, som framdeles kunde av riksdagen beviljas till uppförande av nytt etablissemang för krigsskolan,

att återstående försäljningsmedel finge, sedan 43,250 kronor tillgodoförts domänfonden, ingå till lantförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål, samt

att, i mån av behov, de medel, som erfordrades till gäldande av kostnaderna för nämnda markförvärv till Järvafältet, högst 1,275,000 kronor, ävensom till bestridande av kostnaderna för ordnande av gator, torg och allmänna platser, finge efter Kungl. Maj:ts beprövande av statskontoret förskjutas av tillgängliga medel.

Statsutskottets utlåtande.

Uti sitt med anledning av nämnda proposition den 12 juni 1914 avgivna utlåtande (nr 10) anförde statsutskottet följande:

'I samma mån som Stockholms stads bebyggande fortskrider till Karlbergsområdenas omedelbara närhet, erhålla dessa områden såsom byggnadsplatser ett så betydande värde, att det utan tvivel kommer att framstå såsom alltmera oförenligt med god ekonomi att fortfarande använda större delen av desamma till övningsfält. Detta övningsfält torde också, därest byggnadsverksamheten utsträckes omedelbart intill detsamma och ytterligare mark tages i anspråk därifrån för statens järnvägars räkning, efter hand bliva allt för knappt för krigsskolans behov. Helt säkert kommer det därför i en snar framtid att befinnas nödvändigt att förflytta krigsskolan från Karlberg; och finner utskottet det vara förestavat av klokt förutseende att redan nu vidtaga förberedande åtgärder för en annan förläggning av densamma. Emot förslaget att framdeles förlägga krigsskolan inom Järvafältet har utskottet icke haft något att erinra.

Beträffande den framtida användningen av de områden, som för närvarande disponeras av krigsskolan, böra dessa givetvis till ojämförligt största delen avses för försäljning, och får utskottet därför i princip tillstyrka det av Kungl. Maj:t i sådant avseende begärda medgivandet. Emellertid anser utskottet angeläget, att icke blott — såsom jämväl Kungl. Maj:t synes hava avsett — det historiskt intressanta slottet kvarstannar i statens ägo, utan även att åtminstone någon del

av parken norr om slottet bibehålles såsom sådan. Då dessutom enligt Kungl. Maj:ts förslag vissa andra områden böra undantagas från försäljning dels för att användas till gator och öppna platser, dels ock för att överlåtas till statens järnvägar, har utskottet ansett, att, innan riksdagen närmare beslutar i ämnet, ett mera detaljerat förslag bör framläggas, i fråga om vilka områden skola undantagas från försäljning, därvid jämväl torde böra angivas den ungefärliga ordningsföljd, i vilken försäljning av de olika områdena anses böra företagas.

Med det ifrågasatta inköpet av egendomen Säby samt gårdarna Knista, Bög och Väsby avses i främsta rummet att vinna möjlighet att på Järvafältet utföra alla de skjutningar med fältartilleriets truppförband, som äro erforderliga. De föreslagna markförvärven hava jämväl ställts i samband därmed, att krigsskolan kommer att inkräkta på Järvafältets nuvarande område, sedan den blivit förlagd till den därför avsedda platsen och fått ett exercisfält för sin räkning reserverat.

Utskottet har funnit det välbetänkt att redan nu göra de ifrågasatta egendomsköpen, men förutsätter utskottet, att i detta liksom i andra fall, där övningsfält hava en särdeles stor omfattning, vissa delar av övningsfältet komma att, i den mån det är möjligt utan åsidosättande av det militära ändamålet, användas på ekonomiskt fördelaktigt sätt, särskilt genom upplåtande till jordbruk.'

På grund av vad sålunda anförts, hemställde utskottet, att riksdagen måtte

I. medgiva,

a) att den nu å Karlbergs kungsgård förlagda krigsskolan finge å tid, som framdeles bestämdes, förläggas till Järvafältet;

b) att den av krigsskolan nu disponerade marken — Karlbergs kungsgård och den därunder lydande s. k. Solnaskogen samt det till krigsskolan upplåtna området av lägenheten Stenbrottet — finge i den ordning och med de undantag, som framdeles kunde varda av Kungl. Maj:t och riksdagen bestämda, försäljas;

c) att av de inflytande försäljningsmedlen finge tagas i anspråk dels 1,275,000 kronor för i statsrådsprotokollet över lantförsvarsärenden den 14 maj 1914 angivna markförvärv till Järvafältet, dels ock det belopp, som framdeles kunde av riksdagen beviljas till uppförande av nytt etablissemang för krigsskolan, samt återstoden disponeras huvudsakligen för lantförsvarets behov, på sätt av Kungl. Maj:t och riksdagen framdeles bestämdes;

d) att, i mån av behov, de medel, som erfordrades till gäldande av kostnaderna för nämnda markförvärv, högst 1,275,000 kronor, finge

efter Kungl. Maj:ts beprövande av statskontoret förskjutas av tillgängliga medel;

II. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbeta och för riksdagen framlägga en så vitt möjligt fullständig plan för den framtida användningen av de utav krigsskolan disponerade områdena, upptagande ej mindre uppgift å de delar av desamma, som skulle från försäljning undantagas, än även den ungefärliga ordningsföljd, i vilken försäljningen av de olika områdena vore avsedd att äga rum.

Mot utskottets yttrande reserverade sig två av dess ledamöter vilka ansågo, att med beslut om ett bättre tillgodogörande av Karlbergs kungsgårds mark borde anstå, till dess efter utredning visats, dels vilka områden av kungsgården, som fortfarande borde av staten uteslutande disponeras för det ena eller andra ändamålet, dels ock huruvida ej annan upplåtelseform än försäljning kunde visa sig vara i ekonomiskt och socialt avseende lika eller mera fördelaktigt. Frågan om krigsskolans förflyttning från Karlberg till plats å Järvafältet syntes ej heller vara av beskaffenhet att kräva omedelbart avgörande, och även härvidlag borde en utredning vidtagas ej mindre angående den för krigsskolans förläggning lämpligaste platsen än även för erhållande av en mera preciserad och överskådlig plan för den ifrågasatta förflyttningen.

I fråga om inköp av de i propositionen omnämnda egendomarna hade reservanternas uppmärksamhet fästs vid att Järvafältet redan nu utgjorde ett så betydande område, att för den föreslagna stora utökningen av fältet bort förebringas synnerligen starka skäl. Av vad i propositionen anförts för påvisande av nödvändigheten av att förvärva de ifrågavarande stora områdena hade de emellertid icke känt sig övertygade, och särskilt hade de fäst sig vid den tvekan, med vilken vederbörande besvarat frågan, huruvida *alla* artilleriets strids- och skjutövningar kunde efter nu ifrågasatta utvidgning bedrivas å Järvafältet. Då de dessutom inhämtat, att redan nu vissa ganska krävande artilleriskjutövningar kunde å Järvafältat utföras, och då en stor del av skjutningarna å långa distanser även *efter* nu begärda högst avsevärda utvidgning av Järvafältet alltfort måste bedrivas vid Marma skjutfält, samt nuvarande områden vid Järva borde vara för andra slags övningar fullt tillräckliga, syntes det obehövligt att nu inköpa egendomarna i fråga.

Dessutom ville reservanterna framhålla det nationalekonomiska intresset av att icke *mera* av landets uppodlade jord, än som vore

absolut ofrånkomligt, utlades till militära övningsfält, då ju all hittills vunnen erfarenhet torde hava ådagalagt, att den avkastning, som öppen jord lämnade, sedan den upplåtits till övningsfält, vore synnerligen ringa.

På grund av vad sålunda anförts, hemställde reservanterna, att riksdagen måtte, med avslag å Kungl. Maj:ts förevarande proposition, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta och för riksdagen framlägga dels förslag å den plats å Järvafältet, som befunnes lämpligast för förläggning av krigsskolan, samt plan för den ifrågasatta förflyttningen, dels ock en så vitt möjligt fullständig plan för den framtida användningen av de utav krigsskolan nu disponerade områdena.

Riksdagens beslut.

Vid ärendets behandling i kamrarna biföll första kammaren statsutskottets hemställan, varemot andra kammaren, med avslag å utskottets hemställan, biföll den vid utlåtandet fogade reservationen. Då de olika beslut, vari kamrarna sålunda stannat, icke syntes kunna sammanjämkas, hade frågan således för den riksdagen förfallit.

Ytterligare utredning infordras.

Sedan riksdagen till följd härav i skrivelse den 31 juli 1914 anmält, att Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning icke av riksdagen bifallits, anbefallde Kungl. Maj:t genom brev den 21 november 1914 arméförvaltningens fortifikationsdepartement att, efter det erforderliga åtgärder vidtagits, inkomma med förnyat förslag i ämnet samt att därvid taga i övervägande och avgiva en så vitt möjligt fullständig utredning i fråga om krigsskolans förflyttning och användningen av de utav krigsskolan nu disponerade delar av Karlbergs kungsgård med särskilt fästat avseende å vad statsutskottet i sitt utlåtande den 12 juni 1914 anfört.

Arméförvaltningens fortifikationsdepartements skrivelse den 17 februari 1915.

Uti underdånig skrivelse den 17 februari 1915 har fortifikationsdepartementet framlagt den infordrade utredningen samt därvid anfört följande:

Alla syntes hava varit ense därom, att en förflyttning av krigsskolan från Karlberg i anledning av de inskränkningar av kungsgårdens till skolans förfogande ställda område, som för tillgodoseendet av statens järnvägars markbehov ägt rum och vore ytterligare att motse, borde ske, ävensom att skolan efter flyttningen från Karlberg borde förläggas till plats å Järvafältet. Beträffande *den för krigsskolan lämpligaste platsen å Järvafältet* hade emellertid riksdagens andra kammare, i anslutning till vad reservanterna inom statsutskottet hemställt, ansett

ytterligare utredning erforderlig. Då vad som härutinnan redan vidtagits måhända ej vore tillräckligt framhållet i föregående skrivelser, ansåge sig fortifikationsdepartementet till fullständigande härav böra meddela, att det av departementet framställda förslaget om krigsskolans förläggning till ett å en vid fortifikations- och civila departementens underdåniga skrivelse den 7 april 1914 fogad karta med röda begränsningslinjer utmärkt område norr om Ulriksdals kungsgård tillkommit efter noggrann undersökning, varunder även andra platser med hänsyn till lämpligheten tagits under omprövning. Då Järvafältets utökning med de villkorligt inköpta egendomarna möjliggjorde upplåtande av plats för kasernetablissemang och övningsområde å Järvafältet för krigsskolan, hade första tanken varit, att skolan skulle kunna förläggas till något dessa egendomar tillhörande område. Denna tanke hade dock snart måst övergivas på grund därav, att skolan skulle kunna utgöra hinder för det ändamål, för vilket inköpet av just dessa egendomar i främsta rummet skett, nämligen artilleriskjutningars övande å fältet. Å andra platser än den föreslagna åter skulle krigsskolans etablissemang vara till hinder antingen för truppernas gevärsskjutövningar eller för fältövningar. Men även rent positiva skäl förelåge för skolans förläggande just till den föreslagna platsen. Å ena sidan erhölle skolan här på grund av platsens läge, så att säga vid sidan av det stora gemensamma övningsfältet, ett till beskaffenhet och omfattning lämpligt övningsområde, som densamma kunde begagna för sina speciella övningar, oberoende av övriga truppers övningar, och å andra sidan kunde på grund av områdets omedelbara anslutning till det stora fältet samövningar med garnisonstrupperna av olika vapenslag med lätthet anordnas för krigsskolans elever. Platsen tillgodosåge jämväl önskemålet av krigsskolans tillgång till vatten för såväl övningsändamål som delvis även förbrukning. Tillika syntes det fortifikationsdepartementet fördelaktigt, att krigsskolans etablissemang icke förlades allt för avlägset från huvudstaden, detta ej blott av hänsyn för eleverna utan även och än mera med hänsyn till den militära administrationen, som ofta krävde skolchefens eller annan vid skolan anställd persons inställelse för muntliga förhandlingar med de centrala förvaltningsmyndigheterna. I avseende å platsens lämplighet ville departementet även framhålla, att såväl chefen för fjärde arméfördelningen som inspektören för militärläroverken vitsordat denna och biträtt det framställda förslaget. Fortifikationsdepartementet ansåge sig därför böra vidhålla sitt av civila departementet och förenämnda myndigheter biträdda förslag i fråga om plats för krigsskolans förläggning.

Vad anginge *behovet av krigsskolans förflyttning*, vore väl frågan härom ej omedelbart för dagen brännande, men detsamma gjorde sig i allt fall mer och mer gällande genom de inskränkningar av krigsskolans nuvarande områden, som för tillgodoseendet av statens järnvägsdrift då och då förekomme. Under den korta tid, som förflutit, sedan riksdagen den 31 juli 1914 avslagit Kungl. Maj:ts i syfte av krigsskolans förflyttning gjorda framställning, hade riksdagen den 22 september 1914 beslutat och Kungl. Maj:t den 1 oktober samma år förordnat, att visst område av Karlbergs kungsgård och den därunder lydande s. k. Solnaskogen skulle överlåtas till statens järnvägar. Varje sådan inskränkning av krigsskolans redan nu för densamma synnerligen knappa område vore från skolans synpunkt betänklig; och som det från allmän statsförvaltningssynpunkt icke kunde ifrågakomma att motsätta sig överlåtelse till statens järnvägar av krigsskolan tillhörig mark, som för järnvägsdriftens behöriga gång erfordrades, återstode för de militära förvaltningsmyndigheterna ej annat än att förbereda skolans förflyttning till annan plats samt tillhandahållande av ett för uppfyllande av det med densamma avsedda statsändamål lämpligt och tillräckligt område. Icke utan avsevärd betydelse för avgörandet av frågan om krigsskolans förflyttning från Karlberg borde väl ock anses huvudstadens utvidgning åt detta håll, varigenom den till Karlbergs kungsgård hörande marken erhållit så stort värde, att dess fortfarande användning såsom övningsområde näppeligen kunde vara förenlig med en god statshushållning. Uteslutet vore ej heller, att ensamt detta förhållande — huvudstadens utvidning åt detta håll, som efter förläggandet till Kungsholmen av stadens byggnader för lagskipning och administration komme att påskyndas — kunde snart nog framtvinga krigsskolans förflyttning. Sådant förhållande vore ägnat att än mer stärka fortifikationsdepartementets åsikt, att då nu i sammanhang med genomförandet av den nya härordningen nya byggnader skulle uppföras för krigsskolan, dessa byggnader ej borde få sin plats vid skolans nuvarande etablissemang, varest deras tjänst för lantförsvaret otvivelaktigt skulle bliva av kort varaktighet. Mera omtänksamt och ekonomiskt vore att uppföra dessa byggnader i sammanhang med övriga byggnader för krigsskolans etablissemang å den nya plats, som för detsamma bleve bestämd.

Om Kungl. Maj:t och riksdagen i enlighet med fortifikationsdepartementets förslag beslöte krigsskolans förflyttning, komme departementet att ofördröjligen ombesörja upprättandet av ett för det nya etablissemangets uppförande fullständigt detaljerat byggnadsförslag med situa-

tionsplan för att underställas Kungl. Maj:ts prövning, samt efter Kungl. Maj:ts godkännande därav och, sedan nödiga medel anvisats, gå i författning om byggnadernas uppförande. Sedan byggnadsarbetet slutförts, kunde krigsskolan med alla sina tillhörigheter inflytta i det nya etablissemanget. Det bleve, med andra ord, enahanda förfarande som vid uppförandet av nytt kasernetablissemang för ett regemente. Om tilläventyrs någon byggnad förr än andra skulle behöva tagas i anspråk, borde härför ej möta hinder. I sådant fall finge man 'laga efter lägenheterna' och tillse, att allt ordnades på det för staten billigaste och fördelaktigaste sätt, så att ej några för lantförsvaret onödiga kostnader nedlades för byggnader vid det gamla etablissemanget.

I anledning av det departementet givna uppdraget att avgiva en så vitt möjligt fullständig *utredning*, utom angående krigsskolans förflyttning, jämväl *om användningen av de utav krigsskolan nu disponerade delar av Karlbergs kungsgård* ville fortifikationsdepartementet till en början meddela, att icke några av de till kungsgården hörande byggnader å deras nuvarande plats och ej heller några delar av marken bleve efter skolans förflyttning behövliga för lantförsvaret. Uti sin skrivelse den 7 april 1914 hade arméförvaltningens fortifikations- och civila departement, med anslutning till utlåtande av särskilda för värdering av kungsgården anmodade sakkunniga, föreslagit, att, med undantag av slottsbyggnaden, vilken jämte tillhörande tomtområde borde bibehållas i kronans ägo, övriga byggnader, vilka ej kunde annorstädes eller för annat statens ändamål användas, måtte försäljas. Departementen, som inhämtat, att kommitterade för avgivande av förslag till inhysande av särskilda statsinstitutioner hade för avsikt föreslå, att slottsbyggnaden och tilläventyrs några andra byggnader måtte reserveras för visst ändamål, hade ansett, att de byggnader, som komme att försäljas, skulle bortföras från byggnadsplatsen. Såsom fortifikationsdepartementet nu inhämtat, hade nämnda kommitterade numera för avsikt föreslå, att slottet och samtliga vid detsamma nu befintliga byggnader måtte bibehållas i statens ägo och upplåtas för riksarkivet, varvid de torde hava avsett, att sistnämnda byggnader skulle inredas för äldre arkivalier. Fortifikationsdepartementet hade icke något att erinra mot sådan disposition av byggnaderna eller deras användande för annat statens ändamål. Om det emellertid skulle befinnas, att några byggnader bleve obehövliga, ansåge departementet fortfarande, att sådana borde försäljas, under villkor att de bortflyttades från byggnadsplatsen. Under alla förhållanden borde själva slottsbyggnaden

kvarstanna i kronans ägo, varom ock alla, som hittills yttrat sig i ärendet, varit ense.

I sitt utlåtande hade statsutskottet framhållit, att även åtminstone någon del av parken norr om slottet borde bibehållas. Fortifikationsdepartementet delade till fullo denna åsikt; och även de av departementet anlitade värderingsmännen, vilka i sitt utlåtande anfört, att de ej upptagit slottet till något värde samt ansett sig böra sänka medelpriset för den omkringliggande marken (området *d*), hade på förfrågan av föredraganden förklarat, att de med anförda yttrande avsett, att en stor del av parken icke skulle komma att försäljas och att de med hänsyn därtill, då de likväl ansett sig böra värdera hela parkområdet, satt medelpriset så lågt, att summan av det för hela området *(d)* utförda värdet skulle komma att fullständigt täckas av köpeskillingen för den del av området, som utan att estetiska eller historiska hänsyn förnärmades kunde avyttras, varjämte de såsom ytterligare förklaring erinrat därom, att de vid värderingen beräknat, att ej blott viss areal till gator utan ock annan areal (speciellt natursköna delar) till öppna platser och andra allmänna ändamål skulle avsättas, varför de icke för sådan mark beräknat någon försäljningsinkomst. Såsom allmän plats hade de tänkt sig en stor del av parken utöver den del, som befunnes omedelbart intill det gamla slottet. Det åsatta värdet vore emellertid så lågt beräknat, att totalbeloppet skulle enligt värderingsmännen kunna vid försäljning erhållas, även om ej mera än omkring hälften såldes och den återstående delen behölles dels såsom slottspark och dels såsom allmän plats. Värderingsmännen ansåge sålunda, att även om hälften av det å den till deras utlåtande hörande kartan med *d* betecknade området undantoges från försäljning samt även annan för gator och andra allmänna ändamål erforderlig mark av Karlbergsområdet i dess helhet ej medräknades, de återstående delarna av området skulle vid försäljning såsom byggnadstomter inbringa den av dem uppgivna summan av 9,475,000 kronor. Sedan fortifikationsdepartementet uppdragit åt krigsrådet M. Morton, sin domäntjänsteman ryttmästaren B. Grill och arkitekten E. Josephson, vilken sistnämnde biträdde ovannämnda kommitterade, att efter besiktning yttra sig i förevarande ärende, hade de i avgivet utlåtande kommit till en uppfattning, som ej strede mot de förut anlitade värderingsmännens i avseende å den inkomst, som vid den föreslagna dispositionen av Karlbergs markområde kunde förväntas.

Då statsutskottet, vid vars utlåtande fortifikationsdepartementet, jämlikt Kungl. Maj:ts föreskrift, särskilt fästat avseende, ansett, att, innan riksdagen närmare beslutade om den framtida användningen av

krigsskolans nuvarande områden, ett mera detaljerat förslag borde framläggas i fråga om de områden, som borde undantagas från försäljningen med angivande tillika av den ordningsföljd, i vilken försäljningen av de olika områdena ansåges böra företagas, ville fortifikationsdepartementet meddela, att departementet ansåge sig icke för närvarande, innan det blivit bestämt om eller i vad mån Karlbergs slott och övriga byggnader komme att för något visst statens behov användas, kunna avgiva ett bestämt förslag till mark, som borde bibehållas i statens ägo. För de byggnader, som komme till användning för statens räkning, borde, enligt fortifikationsdepartementets åsikt, bibehållas ett visst område, som med hänsyn till byggnadernas blivande ändamål kunde behöva tagas till sådan omfattning, att plats funnes jämväl för möjligen i framtiden erforderlig tillbyggnad. Om alla byggnaderna sålunda skulle tagas i anspråk, exempelvis såsom annex till riksarkivet för förvaring av arkivalier m. m., hölle fortifikationsdepartementet — utan att vilja föregripa utredning i ärendet av särskilt nu eller framdeles tillkallade sakkunniga — före, att hela det område, som begränsades i söder av Karlbergssjön, i väster av ägofigurernas 183 och 192 enligt värderingsmännens karta västra gränslinje, i norr av gången, betecknad med 166 och 163, och dess utdragning åt väster till området C^1 samt i öster av en sned linje utmed ägofiguren 205 till järnvägen och av denna, borde bibehållas. Skulle åter endast den gamla slottsbyggnaden, möjligen ej för annat än dess bibehållande såsom historiskt minnesmärke, undantagas från försäljningen, syntes det omkringliggande området, begränsat i norr av gången (ägofigurerna 166 och 163) i öster och väster av de å kartan nu med bläck prickade linjerna a—b och c—d samt i söder av Karlbergssjön, böra åtfölja densamma. Sist angivna område skulle sålunda, enligt fortifikationsdepartementets mening, vara det minsta, som kunde ifrågakomma att bibehållas.

Emellertid erfordrades många tidskrävande och jämväl kostsamma åtgärder, innan någon försäljning kunde företagas, åtgärder, vilka fortifikationsdepartementet ansett sig icke böra igångsätta, förrän slutgiltigt beslut fattats, att försäljning skulle ske. Väl kunde redan nu ett utkast till stadsplan framläggas, men därmed syntes föga vara vunnet, då departementet kunde på goda grunder antaga, att sådant utkast icke skulle vinna gillande hos alla dem, som, innan stadsplan fastställdes, skulle yttra sig om förslag därtill. En annan angelägenhet vore, att området i fråga med hänsyn till sättet för och ändamålet med försäljningen borde införlivas med Stockholms stad, vartill någon anledning från statens synpunkt icke förelåge, så länge området användes för

krigsskolan och innan statsmyndigheterna beslutat om försäljningen. Därefter måste följa överläggningar och underhandlingar med representanter för staden om förslaget till stadsplan samt villkoren för anordnande av gator och andra allmänna platser samt statsmyndigheternas godkännande av dessa underhandlingars resultat, innan stadsplanen slutligen i föreskriven ordning underställdes Kungl. Maj:ts prövning och godkännande. Dessförinnan kunde utan tvivel så anordnas, att riksdagen bleve i tillfälle att yttra sig om densamma; och skulle i sådant fall ett detaljerat och preciserat förslag framläggas i avseende å såväl de områden, som skulle försäljas, som ock den ordningsföljd, i vilken försäljning av de olika områdena borde ske. I sistberörda hänseende kunde fortifikationsdepartementet nu inskränka sig till det uttalande, att närmast den nuvarande planlagda stadsmarken befintliga delar syntes böra först ifrågakomma till försäljning och att försäljningen sedan borde bedrivas i ordning västerut i mån av stadens utvidgning och efterfrågan å tomter. Därigenom torde det bästa ekonomiska resultatet av försäljningen vara att förvänta. Och ville fortifikationsdepartementet i detta sammanhang meddela, att departementet ansåge, att även om alla till krigsskolan hörande byggnader och i följd därav ett större område av parken undantoges från försäljning, återstående delar skulle inbringa minst det av värderingsmännen angivna totalbeloppet, 9,475,000 kronor, som alltså vore ett belopp att räkna med såsom tillgång för anskaffandet för krigsskolan av nytt etablissemang och annat övningsområde eller, såsom frågan nu ställts, för inköp av ytterligare mark till Järvafältet, mot det att övningsområde där ställdes till krigsskolans förfogande. Men denna tillgång kunde icke bliva tillgänglig så snart, som krigsskolans förflyttning, enligt fortifikationsdepartementets åsikt, borde ske, och ännu mindre före de förberedelser, som för möjliggörandet av flyttningen till Järvafältet måste vidtagas.

Såsom förut framhållits, fortsatte fortifikationsdepartementet, hade krigsskolans flyttning till den föreslagna platsen satts i samband med förslag till *inköp av ytterligare mark för att tilläggas Järvafältet*, nämligen egendomen Säby samt gårdarna Knista, Bög och Väsby jämte en mindre del mark, liggande emellan Säby gränser och kronans nuvarande områden; och hade därvid gjorts gällande, att upplåtelse av mark å Järvafältet för krigsskolan möjliggjordes endast genom ytterligare egendomsförvärv. Krigsskolans etablissemang och särskilda övningsområde samt tillträde till Järvafältet i övrigt komme nämligen att så mycket inkräkta på det för hela Stockholmsgarnisonen gemensamma övningsfältet, att detta, om ej avsevärdare utökning skedde, skulle

bliva alldeles otillräckligt. Men även om krigsskolan icke flyttades till Järvafältet, borde i allt fall berörda fastigheter tilläggas fältet för att detta skulle vara tillräckligt för alla Stockholmsgarnisonen tillhörande trupper av de olika vapenslagen.

Då frågan om inköp av egendomarna under nästlidet år förelegat inför riksdagen, hade statsutskottet funnit det välbetänkt att redan nu göra de ifrågasatta egendomsköpen, varmed i främsta rummet avsetts att vinna möjlighet att på Järvafältet utföra alla de skjutövningar med fältartilleriets truppförband, som vore erforderliga. De båda reservanterna i utskottet, enligt vilkas yttrande andra kammarens beslut fattades, hade ej funnit tillräckligt starka skäl vara förebragta för den föreslagna utökningen.

Fortifikationsdepartementet ville nu ytterligare framhålla, hurusom förvärvandet av egendomarna i fråga ingått redan i det förslag, som framlagts i 1903 års kommittébetänkande, vars huvudsakliga innehåll i hithörande delar funnes anfört i artilleri-, fortifikations- och civila departementens underdåniga skrivelse den 8 mars 1913. Någon annan mark i stället för den, som kommittén föreslagit, men icke blivit inköpt, hade ej för övningsfältet förvärvats. Kommittén hade såsom genom avfattningen av dess utlåtande skönjdes, varit angelägen att icke föreslå mera mark till inköp för övningsfält än som varit nödvändig. Men av skäl, som kommittén anfört, och vilka avsåge tillgodoseende av fältartilleriets skjutövningar, hade kommittén sett sig *nödsakad* att föreslå intagande i övningsområdet jämväl av trakterna öster och norr om Säbysjön, varigenom erhölles det ur alla synpunkter synnerligen fördelaktiga skjutfältet Spånga—Ravaln, varest i trakterna Spånga—Järfälla, Hästa—Järfälla samt Igelbäcken—Säby förefunnes ett antal goda artilleriställningar. Härstädes, yttrade kommittén vidare, kunde såväl enstaka batterier avgiva eld, som ock större artilleristyrkor taktiskt samverka antingen med varandra eller med i förterrängen uppträdande infanteri. Vidare vore vid skjutning i nämnda riktning en mängd lämpliga taktiska måluppställningsplatser att tillgå inom området Akalla—Skogsbrynet nordost om Hägerstalund—Översten—Ålsta. De längsta skottlinjerna uppginge här i det närmaste till omkring 4,000 meter, och elden kunde från de flesta batteriplatserna hållas ganska rörlig åt sidorna.

Då övningsfältet icke ens erhållit den omfattning, som kommittén föreslagit och ansett vara den minsta, som behövdes för de Stockholms garnison tillhörande trupper, syntes det fortifikationsdepartementet uppenbart, att övningsfältet, om 120 hektar av detsamma helt undantoges för krigsskolan, måste utökas åtminstone med nu ifrågavarande, i kommit-

téns förslag ingående egendomar, för att det ej skulle bliva alldeles för litet och för trångt för de truppers övningar, för vilka det ursprungligen avsetts — detta så mycket mera, som dels berörda truppers behov av övningsfältet numera ökats och dels övningsfältet även i andra avseenden reducerats till omfattningen.

Efter ett tiotal års erfarenhet om Järvafältet hade, fortsatte departementet, chefen för fjärde arméfördelningen ansett sig böra göra framställning om dess utvidgning. Därvid hade till en början ifrågasatts inköp endast av Säbyegendomen. Den utredning, som i anledning härav verkställts, hade föranlett villkorligt inköp jämväl av egendomarna Knista, Bög och Väsby. Inspektören för artilleriet hade funnit förvärvandet av dessa egendomar jämte Säby nödvändigt för artilleriets skjutövningar, av vilka *alla* fältartilleriets skjutövningar, som erfordrades, och jämväl vissa positionsartilleriets övningar i sådant fall kunde utföras å Järvafältet. Enahanda uttalande hade gjorts av artilleridepartementet. Härtill hade ock arméfördelningschefen anslutit sig. Sedan frågan om krigsskolans förflyttning från Karlberg uppkommit och det vid undersökning för val av plats för densamma framgått, att skolan lämpligast borde förläggas till Järvafältet, hade samtliga nämnda myndigheter i likhet med fortifikations- och civila departementen ansett det vara än mera angeläget att förvärva ifrågavarande egendomar. De avtal, som härom emellan fortifikationsdepartementet och vederbörande ägare avslutits, hade tillkommit efter samråd med dåvarande statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet.

Någon anledning att förminska det övningsområde, som av kommitterade efter sakkunnig utredning år 1903 föreslagits, hade, enligt fortifikationsdepartementets uppfattning, för visso icke förekommit efter nämnda år. Med större skäl kunde påstås, att anledning till utökning av detsammas omfattning enligt deras förslag — oavsett det genom krigsskolans förflyttning till Järvafältet uppkommande behovet av ökat område — under tiden uppkommit. Departementet tänkte härvid på dels den omständigheten, att vissa områden inom fältet av kostnadshänsyn icke kunde förvärvas, exempelvis vid Ursvik och Spånga, dels ock det förhållande, att även av den för övningsfältet förvärvade marken stora avträdelser vid flera tillfällen måst göras till statens järnvägar. Då nu i anledning av ärendets utgång i riksdagen fortifikationsdepartementet genom förfrågningar hos de militära cheferna och annorledes undersökt möjligheten att för truppernas övningar undvara ifrågavarande egendomar Säby, Knista, Bög och Väsby, hade departementet blivit ytterligare styrkt i sin uppfattning om nämnda egendomars behövlighet, särskilt med hänsyn till bedrivandet av artilleriets skjutövningar, men även

för infanteriets, kavalleriets och ingenjörtruppernas övningar samt isynnerhet för samövningar med trupper av olika vapenslag. Vid bedömande av behovet av Järvafältets utökning utöver vad som ansetts erforderligt vid genomförandet av 1901 års härordning måste ock hänsyn tagas därtill, att med genomförandet av 1914 års härordning övningstiden bleve längre och att i följd härav trupper till större antal under den största delen av året komme att samtidigt övas på fältet. Ej heller att förbise vore det förhållandet, att garnisonstrupperna hittills haft tillgång till sitt gamla övningsområde å Ladugårdsgärdet och att de å Järvafältet kunnat disponera även den mark, som framdeles komme att upptagas av kasernetablissemang. År efter år komme Ladugårdsgärdet i allt mindre omfattning att stå till förfogande för att slutligen helt och hållet bortfalla såsom övningsfält, och i samma mån som kasernetablissemang å Järvafältet uppfördes för de särskilda regementen och kårer, som vore bestämda att dit förläggas, minskades det område, som nu stode till förfogande för övningar.

I detta sammanhang ansåge sig fortifikationsdepartementet även böra omförmäla, hurusom genom möjligheten av alla fältartilleriets och en del av positionsartilleriets skjutövningars förläggande till Järvafältet avsevärda besparingar av transportkostnader uppkomme. Sådana kostnader för förflyttning till Marma uppginge för det i huvudstaden förlagda artilleriet till i medeltal 6,000 kronor årligen.

Om ifrågavarande egendomar komme i lantförsvarets ägo, skulle det bliva fortifikationsdepartementet angeläget att, såsom statsutskottet förutsatt, ombesörja, att delar av övningsfältet, i den mån det vore möjligt utan åsidosättande av det militära ändamålet, användas på ekonomiskt fördelaktigt sätt. Vad i berörda avseende särskilt anginge de ifrågavarande egendomarna, hölle fortifikationsdepartementet före, att dessa, även efter deras införlivande med övningsfältet, skulle kunna i huvudsak brukas på samma sätt som hittills, så att någon avsevärdare minskning av uppodlad mark icke genom den ändrade dispositionen skulle uppkomma. Artilleriets skjutövningar hindrade icke, att det område, som erfordrades för deras utövande, till sina väsentligaste delar kunde brukas såsom odlad mark; och andra övningar på dessa områden kunde i allmänhet till tid och rum så anordnas, att jordbrukande i vanlig ordning ej behövde i avsevärd grad hindras. Uteslutet vore icke, att genom egendomarnas förvärvande så kunde ordnas, att av den mark i dess helhet, som i sådant fall komme att ingå i övningsfältet, en större areal än arealen av den nu odlade till berörda egendomar hörande marken skulle kunna göras bärande; och vissa delar kunde till och med bliva föremål för en mera intensiv och givande odling än vanligt jordbruk.

Fortifikationsdepartementet vore ingalunda likgiltigt för de nationalekonomiska intressen, som hänförde sig till jordbruks- och skogsskötsel, utan ville, att sådana intressen i möjligaste mån tillgodosåges. Det hade också varit därför, som fortifikationsdepartementet på sin tid gjort framställning om erhållande av sakkunnigt biträde. På Kungl. Maj:ts därom gjorda framställning hade riksdagen även beviljat medel för anställandet av såväl en domäntjänsteman hos arméförvaltningen som en tillsyningsman (domänofficer) för Järvafältet. Såsom ett allmänt nationalekonomiskt intresse vågade fortifikationsdepartementet ock anse, att staten, så snart kunde ske, på antagliga villkor förvärvade mark till så stor omfattning som möjligt särskilt i huvudstadens närhet, oavsett det för visst ändamål omedelbart föreliggande behovet.

Övertygat om behovet av ifrågavarande egendomar för övningsfältet, hade fortifikationsdepartementet inlett förnyade köpeunderhandlingar med ägarna av desamma, omedelbart efter det ärendets utgång hos riksdagen blivit känd. Departementet hade nämligen ansett sig böra förekomma, att egendomarna försåldes till annan, såsom det särskilt kunde vara att befara vidkommande Säby. Då ägarna därvid framställt såsom villkor, att köpeskillingen skulle ökas med ränta å det belopp, vartill den förut varit bestämd, hade fortifikationsdepartementet väl ansett sig kunna principiellt gilla sådan uppgörelse, dock endast under förutsättning, att avdrag å det avsedda räntebeloppet gjordes för arrendeinkomster av egendomarna samt att någon skogsavverkning utöver det nödvändiga husbehovet icke gjordes. Det hade nämligen kommit till departementets kännedom, att avverkning till försäljning av virke vore avsedd att företagas, om icke försäljning av egendomarna komme till stånd. Slutligen hade, sedan Kungl. Maj:t anbefallt fortifikationsdepartementet att inkomma med förnyat förslag i ämnet, köpekontrakt den 28 november 1914 avslutats dels om inköp av frälsesäteriet Säby 2 mantal med därunder lydande frälsehemmanen Åhlsta nr 1, 3/8 mantal, Åhlsta nr 2, 3 och 4, vartdera 1/2 mantal jämte utjord, samt skattehemmanet Kalvshälla, ett mantal, med undantag av en till skolhustomt avsöndrad lägenhet om 38,6 ar i Järfälla socken, för 482,000 kronor, dels ock om inköp för 550,000 kronor av Bög nr 1, ett mantal, Knista nr 1 och 2, vartdera ett mantal, med däri inbegripna lägenheten Pomern, samt Väsby nr 1 och 2, vartdera ett mantal, allt frälse i Sollentuna socken. Kontrakten vore avslutade under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande före tillträdesdagen, som vore bestämd till den 14 mars 1915. Emellertid hade säljarna, på uttryckt önskan av departementet, som på grund av andra brådskande göromål ej förr kunnat

medhinna utredning i ärendet, förklarat sig villiga att på oförändrade villkor vidhålla kontrakten till den 1 april 1915. Enligt vad departementet inhämtat, motsvarade ökningen av köpeskillingarna ungefär medelinkomsten av skog för år. Beträffande egendomarnas omfattning och beskaffenhet åberopade departementet den utredning, som förut förebragts. (Se propositionen nr 75 till 1914 års senare riksdag.)

Den del av föreliggande ärende, som avsåge inköpet av merberörda egendomar, syntes fortifikationsdepartementet vara för stunden mest angelägen. Sedan dessa egendomar förvärvats, syntes omedelbart åtgärder böra vidtagas för krigsskolans förflyttning till Järvafältet och uppförandet därstädes av byggnader för densamma. Under tiden kunde fortsatt utredning pågå och erforderliga åtgärder vidtagas för den framtida dispositionen av Karlbergs kungsgård och försäljning av de krigsskolan nu tillhörande områden, som icke komme att fortfarande kvarbliva i kronans ägo.

För inköp av mark beräknades enligt 1914 års proposition 1,275,000 kronor. Ökningen av köpeskillingarna belöpte sig till (482,000+550,000 — [471,718 + 530,000] =) 30,282 kronor, varför det nu erforderliga beloppet även ökats. Dock torde detsamma för närvarande kunna begränsas till ett jämnat tal av 1,300,000 kronor.

På grund av vad sålunda anförts, hemställde fortifikationsdepartementet att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

dels att för inköp av egendomarna Säby, Bög, Knista och Väsby med underlydande fastigheter jämte annan mark för utökning av Järvafältet på extra stat anvisa 1,300,000 kronor,

dels ock medgiva,

a) att den nu å Karlbergs kungsgård förlagda krigsskolan finge å tid, som av Kungl. Maj:t framdeles bestämdes, förläggas till Järvafältet,

b) att den av krigsskolan nu disponerade marken — Karlbergs kungsgård och den därunder lydande s. k. Solnaskogen samt det till krigsskolan upplåtna området av lägenheten Stenbrottet — finge, i den ordning och med de undantag, som framdeles kunde varda av Kungl. Maj:t och riksdagen bestämda, försäljas, samt

c) att av de inflytande försäljningsmedlen finge till statsverkets allmänna behov ingå ett belopp av 1,300,000 kronor såsom ersättning för vad som utbetalts för förberörda markförvärv till Järvafältet samt av återstoden dels gäldas det belopp, som framdeles kunde av riksdagen beviljas till uppförande av nytt etablissemang för krigsskolan,

dels ock vad övrigt bleve disponeras för lantförsvarets behov, på sätt av Kungl. Maj:t och riksdagen framdeles bestämdes.

Därjämte hemställde departementet, att Kungl. Maj:t, sedan erforderliga medel anslagits, måtte godkänna de av departementet med ägarna till ifrågavarande egendomar den 28 november 1914 avslutade köpekontrakt ävensom bemyndiga departementet eller arméförvaltningens civila departement att av tillgängliga medel förskjuta därför erforderliga belopp, för att framdeles ersättas av de medel, som kunde av riksdagen för ändamålet anslås.

Arméförvaltningens civila departements yttrande den 8 mars 1915.

Uti infordrat underdånigt yttrande den 8 mars 1915 har arméförvaltningens civila departement förklarat sig icke hava annat att mot det föreliggande förslaget erinra, än att de för de ifrågasatta fastighetsköpen erforderliga medlen borde förskjutas av civila departementet eller, om dess behållna tillgångar därtill ej försloge, av statskontoret.

Arméförvaltningens artilleri- och fortifikationsdepartements yttrande den 15 mars 1915.

Sedan arméförvaltningens artilleri- och fortifikationsdepartement härefter anbefallts att inkomma med yttrande, huruvida de ifrågasatta markförvärven kunde anses erforderliga även under förutsättning, att Positionsartilleriregementet icke, såsom hittills avsetts, förlades till Järvafältet, hava artilleri- och fortifikationsdepartementen, till åtlydnad härav, i underdånig skrivelse den 15 mars 1915 anfört följande:

Uti underdånigt utlåtande den 8 mars 1913 hade artilleridepartementet anfört, att Positionsartilleriregementets skjutövningar medförde större risk än fältartilleriets på grund därav, att positionsartilleriets projektiler ofta inneslöte ganska stora brisanta sprängladdningar, varför ock särskilt stor försiktighet med dem måste iakttagas. Vidare hade inspektören för artilleriet i sin förut omförmälda skrivelse den 3 januari 1914 framhållit, att om nu ifrågavarande egendomar förvärvades för Järvafältet, därstädes kunde med fältartilleriets truppförband utföras alla de skjutövningar, som erfordrades, men att positionsartilleriets skjutövningar ofta utfördes på så stora avstånd och under sådana förhållanden, att de icke alla lämpligen kunde förläggas till Järvafältet utan måste försiggå å Marma, som vore det enda skjutfält, där skjutövningar kunde utföras på en skottlinje av erforderlig längd å 9,000 meter. Positionsartilleriets skjutningar borde därför till stor del fortfarande förläggas till Marma, även om vissa av desamma kunde äga rum å Järvafältet.

Av det anförda framginge, att inspektören för artilleriet ansåge förvärvandet av ifrågavarande egendomar vara av mindre betydelse för

Positionsartilleriregementet, men av så mycket större för fältartilleriet. Denna åsikt delades av artilleri- och fortifikationsdepartementen, som ytterligare ville framhålla, att inköpet av egendomarna föreslagits i huvudsak för tillgodoseendet av fältartilleriets men jämväl av övriga garnisonstruppers behov, vilket sistnämnda behov trätt längre fram i förgrunden genom den uppkomna frågan om krigsskolans förflyttning och förläggning till Järvafältet. Om positionsartilleriet, vars övningar fortfarande till stor del måste förläggas annorstädes, undantoges från Stockholms garnison, inverkade detta icke avsevärt på föreliggande fråga. Departementen ansåge därför, att de ifrågavarande markförvärven vore erforderliga, även om Positionsartilleriregementet icke förlades till Järvafältet.

Giltighetstiden för de avslutade köpekontrakten.

Såsom ovan nämnts, hava säljarna förklarat sig villiga att på oförändrade villkor till den 1 april 1915 vidhålla kontrakten, vilka avslutats under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande före tillträdesdagen den 14 mars 1915. Det är emellertid att märka, att Edsbergs fastighetsaktiebolag, i anslutning till det mellan bolaget och kronan den 28 november 1914 upprättade köpekontraktet angående egendomarna Bög, Knista och Väsby, förbundit sig, att även om Kungl. Maj:ts godkännande av köpet ej skulle kunna utverkas till den i kontraktet bestämda tillträdesdagen, under en tid av fyra månader därefter eller till den 14 juli 1915 vidhålla försäljningen i enlighet med kontraktets bestämmelser i övrigt, dock att i sådant fall kronan skulle vara skyldig att å köpesumman erlägga 5 procent årlig ränta från den 14 mars 1915, till dess, efter det Kungl. Maj:ts beslut tillkännagivits, köpeskillingen erlades, med rätt för kronan att åtnjuta inkomsterna av fastigheterna under motsvarande tid. Vidare har ägaren av Säby uti en den 20 mars 1915 avgiven förbindelse medgivit, att det mellan honom och kronan den 28 november 1914 avslutade köpekontraktet finge på oförändrade villkor gälla intill den 1 juli 1915, inom vilken tid arméförvaltningen alltså vore berättigad att övertaga egendomen mot den avtalade köpeskillingen, å vilken likvid skulle erläggas 5 procent ränta, räknat från den 1 april 1915, tills likvid skedde.

Departementschefen.

Såsom av den ovan lämnade redogörelsen framgår, innefattar förevarande ärende två särskilda frågor, vilka under utredningens fortgång blivit ställda i samband med varandra, nämligen dels frågan om förvärvande av vissa markområden i och för utvidgning av Järvafältet och dels frågan om krigsskolans förflyttning från Karlberg till Järvafältet

och i samband därmed försäljning av de utav skolan för närvarande disponerade områdena.

Vad först beträffar de ifrågasatta markförvärven skulle enligt föreliggande förslag av kronan inköpas dels egendomen Säby om 665,9 hektar, dels de under Edsberg lydande fastigheterna Bög, Knista och Väsby om tillhopa 554,7 hektar, dels ock en del områden vid Barkarby och Kyrkbyn samt från Hästa nr 1 och 2 avsöndrade tomter. Rörande sistnämnda områdens och tomters försäljning till kronan finnes icke något köpekontrakt upprättat, utan är meningen att söka förvärva dem under hand eller eventuellt genom expropriation. Kostnaderna härför hava uppskattats till 250,000 kronor. Däremot har enligt preliminärt köpekontrakt, som är för säljaren bindande till den 1 juli 1914, egendomen Säby till kronan försålts för en köpeskilling av 482,000 kronor, ränta oberäknad, och enligt preliminärt köpekontrakt, som är för säljaren bindande till den 14 juli 1915, hava fastigheterna Bög, Knista och Väsby till kronan försålts för 550,000 kronor, ränta oberäknad. Sammanlagda kostnaderna för ifrågavarande markförvärv skulle följaktligen uppgå till 1,282,000 kronor, utom viss ränta, eller lämpligen avrundat till 1,300,000 kronor.

Att förvärvandet av ifrågavarande markområden är av behovet påkallat, synes mig genom den i ärendet förebragta utredningen vara till fullo ådagalagt. Redan uti 1903 års kommittébetänkande framhölls angelägenheten av, att dessa områden komme att ingå i det nya övningsfältet. Under den tid, som därefter förflutit, har icke någon omständighet tillkommit, som jävat denna kommitténs uppfattning. Tvärtom har all erfarenhet givit vid handen, att därest övningsfältet skall kunna till fullo utnyttjas, detsamma måste utökas med ifrågavarande områden. Särskilt är detta av nöden för att fältartilleriet därstädes skall kunna utföra samtliga erforderliga skjutövningar. Härtill kommer, såsom fortifikationsdepartementet jämväl framhållit, att med genomförandet av 1914 års härordning en större truppstyrka än hittills kommer att under större delen av året samtidigt övas å Järvafältet, att i samma mån som kasernetablissemang därstädes uppföras för de särskilda truppförbanden, det för övningar nu tillgängliga området kommer att minskas, samt att Ladugårdsgärde år efter år kommer att i allt mindre omfattning stå till förfogande för att slutligen helt och hållet bortfalla såsom övningsfält. Vid nu angivna förhållanden och då genom ifrågavarande markförvärv möjlighet beredes att inom Järvafältets gränser rymma jämväl etablissemang och övningsfält för krigsskolan, kan jag icke finna annat än att alla skäl tala för att ifråga-

varande områden snarast möjligt av kronan förvärvas. Att ytterligare uppskjuta frågan härom torde med all säkerhet endast komma att medföra ökade utgifter för områdenas förvärvande.

Vad härefter angår frågan om krigsskolans förflyttning från Karlberg och försäljning av de utav skolan för närvarande disponerade områdena, torde den i ärendet förebragta utredningen jämväl giva vid handen, att en dylik anordning är både av behovet påkallad och ur ekonomisk synpunkt välbetänkt. I den mån Stockholms stads bebyggande fortskrider omedelbart intill krigsskolans område och ytterligare delar därav tagas i anspråk för statens järnvägars räkning, komma de med den nuvarande förläggningen förenade olägenheterna att bliva så stora, att en förflyttning av skolan till annan plats icke torde kunna undvikas. Härtill kommer, att skolans etablissemang är icke blott i åtskilliga avseenden mycket bristfälligt utan jämväl efter antagandet av den nya härordningen otillräckligt för sitt ändamål. Därest skolan fortfarande skall förbliva å Karlberg, måste därför ändrings- och nybyggnadsarbeten för betydande kostnader verkställas. Uti underdånig skrivelse den 4 mars 1915 har också skolans chef gjort framställning om uppförande av en ny logemangsbyggnad för 150 kadetter jämte erforderliga mäss-, föreläsnings-, expeditions- och bostadsutrymmen. Att märka är, att denna framställning avser endast ett provisoriskt ordnande av inkvarteringen och undervisningen å Karlberg i avvaktan på det nya etablissemangets uppförande. Även om det icke torde kunna undvikas att för beredande av ökat utrymme för kadetternas förläggning vidtaga en del byggnadsarbeten, måste man dock givetvis härvid inskränka sig så långt omständigheterna medgiva. Skall skolan någon längre tid framåt kvarbliva å Karlberg, torde vida större krav på etablissemangets utvidgande komma att framställas. Vid nu angivna förhållanden och då det måste framstå såsom oförenligt med god ekonomi att fortfarande såsom övningsfält använda de av krigsskolan nu disponerade områdena, vilka såsom byggnadsplatser kunna inbringa betydande belopp, anser jag, att man redan nu bör begära riksdagens medgivande till krigsskolans förflyttande till annan plats och till försäljning av den åt skolan för närvarande upplåtna marken.

Enligt det föreliggande förslaget skulle krigsskolan förläggas till Järvafältet å ett norr om Ulriksdals kungsgård invid Edsviken beläget område med en areal av omkring 120 hektar. Då samtliga i ärendet hörda myndigheter ansett detta område vara det ur alla synpunkter för ändamålet lämpligaste, har jag icke något att erinra mot, att krigsskolan dit förlägges.

Den av krigsskolan för närvarande disponerade marken utgöres av Karlbergs kungsgård och den därunder lydande s. k. Solnaskogen samt ett till krigsskolan upplåtet område av lägenheten Stenbrottet. Enligt det föreliggande förslaget skulle samtliga dessa områden med vissa undantag försäljas. Sålunda skulle från försäljning undantagas de delar av områdena, vilka med därå befintliga byggnader finnas böra för visst ändamål bibehållas. Härvid avses givetvis i första hand slottsbyggnaden jämte erforderlig del av parken. Vidare skulle undantagas de delar, som äro för statens järnvägar erforderliga. Slutligen skulle av den återstående marken utan ersättning upplåtas allt vad som därav enligt en blivande stadsplan kan komma att erfordras till gator, torg och allmänna platser ävensom angränsande vattenområde. Då emellertid fortifikationsdepartementet icke ansett sig kunna framlägga ett mera detaljerat förslag i fråga om de områden, som böra undantagas från försäljningen, förrän det blivit bestämt, om och i vad mån Karlbergs slott och övriga byggnader komma att för något visst statens behov användas, samt förslag till stadsplan blivit upprättat, har departementet ansett, att man för närvarande bör inskränka sig till att utverka riksdagens medgivande att försälja ifrågavarande områden i den ordning och med de undantag, som framdeles kunna varda av Kungl. Maj:t och riksdagen bestämda.

Vad sålunda föreslagits finner jag mig böra tillstyrka. Jag tillåter mig erinra, att fortifikationsdepartementets förevarande förslag står i full överensstämmelse med vad riksdagens statsutskott härom uttalat i sitt utlåtande över den till nästlidet års riksdag i ämnet avlåtna propositionen.

Med beaktande av nödvändigheten att med hänsyn till en blivande stadsplan avsätta vissa arealer ej blott till gator utan även till öppna platser och andra allmänna ändamål hava särskilda för ändamålet tillkallade sakkunniga åsatt ifrågavarande markområden ett försäljningsvärde av 9,475,000 kronor. Härvid har emellertid förutsatts, att statens järnvägar skulle efter tomtpris ersätta den mark, som komme att till statens järnvägar överlåtas. Ehuru frågan om dessa områden icke i detta sammanhang skulle bliva föremål för något positivt beslut, anser jag mig dock böra framhålla, att även om ersättning enligt denna grund icke skulle komma att av statens järnvägar utgivas och även om en avsevärd del av det nuvarande parkområdet undantages från försäljning, de sakkunnigas värdering synes mig så låg, att försäljningen under alla omständigheter kan beräknas inbringa det av dem angivna beloppet.

I enlighet med vad arméförvaltningens fortifikations- och civila departement föreslagit, torde de för ifrågavarande markområden inflytande försäljningsmedlen böra tagas i anspråk för gäldande av dels kostnaderna för ovannämnda markinköp till Järvafältet, 1,300,000 kronor, dels ock det belopp, som framdeles kan av riksdagen komma att beviljas till uppförande av nytt etablissemang för krigsskolan. Kostnaderna härför hava av fortifikationsdepartementet approximativt beräknats till 2,500,000 kronor. Enligt vad jag inhämtat, behöver detta belopp icke ökas med hänsyn till den utvidgning av krigsskolan, som bliver en följd av den nya härordningens antagande. Av försäljningsmedlen böra vidare givetvis gäldas omkostnaderna för själva försäljningen ävensom utgifterna för ordnandet av gator, torg och allmänna platser. Slutligen torde, på sätt i den till 1914 års senare riksdag avlåtna propositionen föreslogs, domänfonden böra av försäljningsmedlen tillgodoföras ett belopp, motsvarande det kapitaliserade värdet av de inkomster, som nämnda fond hittills årligen haft av de delar av Solnaskogen och lägenheten Stenbrottet, som komma att försäljas. Vad som därefter kan komma att återstå synes mig lämpligen böra tillgodoföras lantförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål. I avvaktan på vad framdeles kan varda av Kungl. Maj:t och riksdagen bestämt rörande den ordning, vari ifrågavarande markförsäljning bör äga rum, torde emellertid, i enlighet med vad statsutskottet uti sitt förenämnda utlåtande hemställde, beträffande dispositionen av de inflytande försäljningsmedlen för närvarande icke böra beslutas i vidare mån, än att av desamma må tagas i anspråk dels vad som erfordras för merberörda markförvärv till Järvafältet, dels ock det belopp, som framdeles kan varda av riksdagen beviljat till uppförande av nytt etablissemang för krigsskolan, samt att återstoden skall disponeras huvudsakligen för lantförsvarets behov, på sätt av Kungl. Maj:t och riksdagen framdeles bestämmes.

I avvaktan på att försäljningsmedlen skola bliva för Kungl. Maj:t tillgängliga, torde, i anslutning till vad arméförvaltningens civila departement föreslagit, kostnaderna för markinköpen till Järvafältet böra, efter Kungl. Maj:ts beprövande, förskjutas av arméförvaltningen eller statskontoret för att framdeles ersättas av berörda medel.

På grund av vad jag sålunda anfört, får jag hemställa, det täcktes Eders Kungl. Maj:t föreslå riksdagen medgiva,

att den nu å Karlbergs kungsgård förlagda krigsskolan må å tid, som framdeles bestämmes, förläggas till Järvafältet,

att den av krigsskolan nu disponerade marken — Karlbergs kungsgård och den därunder lydande s. k. Solnaskogen samt det till krigsskolan upplåtna området av lägenheten Stenbrottet — må, i den ordning och med de undantag, som framdeles kunna varda av Kungl. Maj:t och riksdagen bestämda, försäljas,

att av de inflytande försäljningsmedlen må tagas i anspråk dels 1,300,000 kronor för här ovan närmare angivna markförvärv till Järvafältet, dels ock det belopp, som framdeles kan av riksdagen beviljas till uppförande å nämnda fält av nytt etablissemang för krigsskolan,

att återstående försäljningsmedel må, på sätt Kungl. Maj:t och riksdagen framdeles bestämma, disponeras huvudsakligen för lantförsvarets behov, samt

att, i mån av behov, de medel, som erfordras till gäldande av kostnaderna för nämnda markförvärv till Järvafältet, högst 1,300,000 kronor, må efter Kungl. Maj:ts beprövande av arméförvaltningen eller statskontoret förskjutas av tillgängliga medel.»

Till denna, av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle till riksdagen avlåtas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

— —

Ur protokollet:

Harald Wiens.

Stockholm, K. L. Beckmans Boktr., 1915.